

УДК 81'255.4'38=134.2=161.2

Циркунова І.В., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

**ОСНОВНІ МОДЕЛІ ТВОРЕННЯ/ ВІДТВОРЕННЯ
АВТОРСЬКОЇ ІРОНІЇ В СУЧАСНІЙ ПРОЗІ ТА ЇЇ
ПЕРЕКЛАДАХ (на матеріалі роману Карлоса Руїса Сафона
«Ігри Янгола»)**

На основі сучасної іспанської прози, а саме роману «Ігри янгола», у статті розглянуто основні моделі творення авторської іронії та маркери, що дозволяють виявити її в тексті. Аналіз перекладу дозволив визначити основні трансформації при відтворенні іронії.

Ключові слова: іронія, моделі іронії, маркери.

Традиційно в риторичі іронія розуміється як троп, у якому навмисно затверджується протилежне тому, що думають про особу чи предмет, де істинний сенс або прихований, або суперечить змісту явного. Іншими словами, іронія – це коли людина говорить не те, що має на увазі, при цьому має намір бути зрозумілою співрозмовникам. Сьогодні іронія перестала бути лише стилістичною фігурою і перетворилася на світоглядну категорію, в літературі іронія стає одним зі структурних елементів художнього тексту, відображає авторську позицію, виражає його оцінку. Так Ч. Гліксберг писав про те, що сьогодні можна говорити про наявність особливого іронічного бачення, притаманного літературі [1]. У сучасній літературі іронічний тон висловлювання перетворюється на стильову домінанту. Особливу роль займає самоіронія, яка дозволяє зняти претензійність та помпезність оповіді [6]. Аналіз художнього твору дозволив нам виділити декілька основних моделей творення іронії, серед них:

1) модель, де іронія створюється на суперечності між судженням та ставленням до цього судження, спираючись на теорію Шарля Балі, йдеться про не відповідність модуса та диктума [2];

2) модель, що ґрунтується на вживанні недоречного пафосного тону, який суперечить референту;

3) модель, де іронія створюється за рахунок вживання різних тропів;

4) модель іронічної номінації та модель невідповідності ілюкції та перлюкції, спираючись на термінологію теорії мовленнєвих актів.

Зрозуміти іронію допомагає вербальний та невербальний контекст, утім існують певні маркери, які вказують на іронію, наш аналіз дозволив виділити такі: інтертекстуальність, лексика високого регістру та категорія здорового глузду, яка вказує на суперечність між висловлюванням та референтом.

Розглянемо приклади, де іронія виникає на несумісності модуса та диктума:

No dudé que la formidable instalación eléctrica de mi casa debía de haber sido de las primeras en sucumbir [4, с. 136]. –

Я не мав найменшого сумніву, що неймовірна система електричного освітлення, якою був обладнаний мій будинок, вийшла з ладу однією з перших [5, с. 117].

Модус виражений заперечним дієсловом *no dudé*, а диктум – словосполученням *formidable instalación eléctrica*. Якщо переклад дієслова *no dudé* не становить жодних труднощів і був відтворений словосполученням *мати сумнів* з додаванням означення *найменший*, то відтворення словосполучення *la formidable instalación eléctrica* вимагає від перекладача пошуку адекватного відповідника, оскільки ми маємо справу з контекстуальною енантіосемією, інтерпретація якої залежить від контексту [3, с. 197]. Прикметник *formidable* може означати як *чудовий*, так і *жахливий*, тому необхідно знайти такий еквівалент, який би також вмщував ці два полярні значення. Можна стверджувати, що варіант *неймовірний* містить таку саму конотацію. У перекладі підсилення іронії також відбувається за рахунок зміни морфології, а саме: умовне речення *debía de haber sido de las primeras en sucumbir* (*мала б вийти з ладу однією з перших*) відтворено дійсним способом *вийшла з ладу однією з перших*.

Також спрацьовує попередній вербальний контекст, у якому вже йшлося про погану електричну проводку будинку.

Як вже зазначалося, модель, що будується на суперечності між модусом та диктумом, може виражатися різними засобами. Розглянемо приклад, де модус виражений у вставному реченні:

Otilio, que así se llamaba aquel talento, me mostraba el juego de planos de la casa que me había entregado el administrador junto con las llaves y argumentaba que la culpa la tenía la casa, que estaba mal construida pudientes [5, с. 76]. – **Отіліо, бо такє ім'я мав той талант, тицьнув пальцем у план будинку, який передав мені управитель разом із ключами, і став доводити, що в усьому винен будинок, бо він неправильно збудований** [4, с. 69].

У вставному реченні *que así se llamaba aquel talento* – бо такє ім'я мав той талант, імпліцитно закладена оцінка головного героя, яка суперечить попередньому контексту, завдяки чому виникає іронічний ефект. На лексичному рівні – фоку іронії припадає на оцінне слово – метафору «**талант**», що має позитивну конотацію, однак у цьому висловлюванні означає протилежне – *нездару*. У перекладі відбулися зміни морфології: пасив *que así se llamaba aquel talento* (бо так звався той талант) відтворено активом *бо такє ім'я мав той талант*.

Наведемо приклади другої моделі творення іронії: іронічна інтонація виникає через пафосний тон висловлювання, який суперечить основному контексту. Піднесений тон досягається через вживання гіперболізованої метафори.

Наприклад: *A pesar de los sinsabores motivados por mi conducta, Barrido y Escobillas habían encontrado en su corazón una perla de generosidad con la que limar y sedimentar una nueva alianza de amistad y provecho* [5, с. 152].

Попри прикрість, якої завдала їм моя поведінка, Баридо та Есковільяс зберегли у своєму серці перли великодушності й готові про все забути й укласти зі мною новий союз, на засадах дружби і взаємної вигоди [4, с. 131].

Як у вже розглянутих моделях, іронія розуміється завдяки попередньому контексту, де йдеться про двох скупих видавців, які не хочуть платити авторіві. Іронія виражена гіпербалізованою метафорою в словосполученні *una perla de generosidad*. У перекладі відбулися граматичні трансформації, а саме зміна числа іменника *perla* (перла) на *перли*, що викликано стильовими нормами узусу української мови. У переносному значенні слово *перли* може означати і добре і погане, знову ж таки фіксуємо енантосемію, при чому в другому випадку цей іменник вживається у множині – *перли*.

Наступний приклад демонструє створення іронії за рахунок піднесеного тону оповіді через нашарування різних стилістичних

фігур, а саме: гіперболи, розгорнутої метафори, оксюморона, та інших засобів:

Celebré mi retorno al mundo de los vivos rindiendo pleitesía en uno de los tempos más influyetes de toda la ciudad: las oficinas centrales del Banco Hispano Colonial en la calle Fontanella. A la vista de los cien mil francos, el director, los interventores y todo un ejército de cajeros y contables entraron en éxtasis y me elevaron a los altares reservados a aquellos clientes que inspiran una devoción y una simpatía rayana en la santidad. Solventado el trámite con la banca, decidí vérmelas con otro caballo del apocalipsis y me aproximé a un quiosco de prensa de la plaza Urquinaona. Los seis años de tibia dictadura del general Primo de Rivera habían traído a la ciudad una calma venenosa y turbia que no le sentaba del todo bien a la sección de crímenes y espantos [5, 201].

- Я відсвяткував своє повернення до світу живих, відслуживши святкову службу в одному з найвпливовіших храмів міста: центральній конторі Іспанського колоніального банку на вулиці Фонтанелья. Побачивши сто тисяч франків, директор, фінансові інспектори й усе військо касирів та бухгалтерів прийшли в екстаз і піднесли мене на вітар, призначений для тих клієнтів, до яких ставляться з відданістю і любов'ю, близькими до обожнювання. Виконавши всі необхідні формальності в банку, я вирішив побачитися з ще одним конем апокаліпсису й підійшов до кіоску на майдані Уркінаона, де торгували пресою. ... Шість років м'якої диктатури генерала Прімо де Рівери подарували місту отруйний і каламутний спокій, що постачав багатим матеріалом розділ злочинів і жахів [4, 171].

Головне завдання перекладача передати іронічний пафосний тон тими ж засобами, що і в оригіналі. У тексті також зустрічається інтертекстуальність, розрахована на ерудованого читача: кіоск з пресою головний герой образно порівнює з конем апокаліпсису. Освічений читач знає, що в Новому Заповіті коні апокаліпсису – це вісники смерті, тобто герой порівнює пресу з певною рушійною силою, однак вся тональність висловлювання дає зрозуміти, що це зовсім не так. Поняття «кінь апокаліпсису» належить до загальнокультурного пласту інформації, а оскільки стосується Біблії, то в перекладі не викликає жодних труднощів.

Незвичне вживання прикметників *отруйний* і *каламутний*, що мають негативну конотацію, з іменником *спокій*, утворюють оксиморон, і вказує на непряму, однак негативну оцінку персонажа.

Слід також зазначити, що перекладач дещо підсилив іронічний ефект, замінивши нейтрально забарвлену лексему на позитивну: в оригіналі *habían traído a la ciudad una calma venenosa y turbia* (принесли в місто отруйний і каламутний спокій) було відтворено в перекладі **подарували** місту отруйний і каламутний спокій. Слово *подарували* має позитивну конотацію, тоді як *принесли* – нейтральну. Таким чином, вживання позитивного *дарувати спокій* із негативними *отруйний і каламутний* також створюють оксюморон, посиливши, таким чином ефект.

Наступні приклади також підтверджують вживання різних стилістичних фігур (іронічні порівняння, оксюморон, літота) для створення іронічного тону оповіді:

Uno de ellos, que parecía el jefe, se adelantó un paso y me ofreció una sonrisa cordial, de vendedor experto. Los otros dos, que parecían tener la constitución y el temperamento de una prensa hidráulica, se limitaron a clavarme una mirada abiertamente hostil [5, 205]. -

Один із них, що здавався начальником, ступив крок уперед і подарував мені приятну усмішку – такою усмішкою досвідчений продавець зустрічає кожного зі своїх клієнтів. Двоє інших, які своєю статурою й темпераментом були схожі на гідравлічні преси, обмежилися тим, що нагородили мене відверто ворожими поглядами [4, 174].

Ще один приклад іронічного тону оповіді, що виражається у використанні іронічних порівнянь: такою усмішкою досвідчений продавець зустрічає кожного зі своїх клієнтів; своєю статурою й темпераментом були схожі на гідравлічні преси. Під час відтворення цього висловлювання перекладач підсилив іронічний ефект, переклавши нейтральне за своєю конотацією *se limitaron a clavarme una mirada abiertamente hostil* (дослівно: обмежилися тим, що втупили в мене відверто ворожий погляд) позитивним нагородили мене відверто ворожими поглядами, утворився оксиморон, що посилив іронічний ефект.

Marcos y Castelo no han podido venir. Hemos tenido un chivatazo y han ido a recoger a un viejo conocido al Pueblo Seco que probablemente precisaba de cierta persuasión para refrescar la memoria. – Pobre diablo. – Si les hubiese dicho que venía a verle a usted seguro que se apuntaban. Les ha caído usted divinamente. – Un auténtico flechazo, ya lo he notado [5, 217].

Маркос і Кастело не змогли прийти. Ми одержали донос, і вони поїхали зустрітися з одним нашим давнім знайомим у Пуебло Секо.

Йому треба **трохи освіжити пам'ять**. – Бідолаха. – Якби я сказав їм, щоб вони прийшли зустрітися з вами, вони, безперечно, прийшли б. Ви справили на них велике враження. – **Атож, любов із першого погляду, я це помітив** [4, 185].

У попередньому прикладі йшлося про неприязнь між головним героєм та комісарами поліції, саме тому ми одразу розуміємо іронію головного персонажу – Атож, любов із першого погляду, я це помітив. Словосполучення освіжити пам'ять – відомий евфемізм, який насправді означає побити, пригрозити та інше.

До поширених моделей творення іронії належать такі, що ґрунтуються на теорії мовленнєвих актів, коли ілюкція суперечит перлюкції, наприклад:

¿Puedo ofrecerte algo? ¿Una copita de cianuro? [5, 151]. –

Може чоґось вип'єте? Келишок ціаністого калію? Я не сподівався на посмішку і її не одержав [4, 131].

У цьому прикладі суперечність виникає у вживанні основних значень слів: випити ціаністий калій, тобто маємо ніби пропозицію, мета якої, однак, -образити, що підтверджується коментарем героя: *я не сподівався на посмішку і її не одержав*. В оригіналі немає жодних труднощів для перекладу.

У наступному прикладі іронія виражена риторичним запитанням і спирається на антитезу:

Cuando Sempere padre diga que sí, que lo dirá, quiero que cada día estés un par o tres de horas en el mostrador de la librería. – ¿Vestida de qué? ¿De Mata Hari [5, 349]? – *Коли Семпере батько погодиться взяти тебе на службу, я хочу, щоб протягом двох-трьох годин ти щодня працювала у нього за прилавком. – Одягнена як? У стилі Мати Гарі* [4, 296]?

Іронія закладена в риторичному запитанні, виражена різким протиставленням продавчиня – спокуслива шпигунка. У цьому прикладі відбувається посилення до відомого імені (інтертекстуальність): Мата Харі, яке перекладач викривив у перекладі – Мати Гарі, хоча в оригіналі це ім'я написано правильно.

Розглянемо приклад, де іронія ґрунтується на іронічній номінації, наприклад:

Eramos pocos y parió Sempere, para variar – espetó -. ¿Qué me trae hoy? ¿Otro letraherido de los que no se echan novia porque prefieren vivir con su madre [5, 163]?

Нас було мало, але прийшов сеньйор Семпере – для розмаїття, – сказав він. – Кого ти мені привів сьогодні? Ще одного інваліда

літератури, який не хоче женитися, бо воліє жити зі своєю матір'ю [4, 140]?

Як бачимо герой має саркастичну манеру висловлювання. Іронія виражена складним словом – неологізмом *letraherido*, яке перекладач відтворив за допомогою словосполучення *інвалід літератури*.

Проаналізований матеріал дозволив виділити різні моделі іронії. Основне завдання перекладача відтворити ці моделі та маркери іронії в перекладі, досягнувши того ж ефекту. Труднощі відтворення іронії виникають у випадках, коли іронія ґрунтується на енантіосемії, нагромадженні стилістичних засобів та складних словах. Як правило, перекладач вдається до ряду морфологічних, семантичних та граматичних замінів, а саме: зміна способу дієслова, заміна нейтрально забарвленого слова на слова з позитивною чи негативною конотацією та зміна числа іменника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. *Glicksberg C.I.* The Ironic Vision of Modern Literature, The Hague, Martinus Nijhoff, 1969, 341 p.;

2. *Балли Ш.* Французская стилистика: Пер. с фр. / Под ред. Е.Г.Эткинда / Шарль Балли. – Изд. 3-е. – М.: Книжный дом "ЛИБРОКОМ", 2009;

3. *Смуциньська І.В.* Мовна і контекстуальна енантіосемія: синхронний і діахронний аспекти / І.В.Смуциньська // Мовні і концептуальні картини світу: зб. наук. пр. – К.: КНУ ім. Тараса Шевченка, ВПЦ Київський університет, 2012. – Вип. 42, частина 2. – С. 195-202;

4. *Сафон К.Р.* Ігри янгола / Пер. з іспанської В. Шовкун. – Харків: Видавництво «Клуб сімейного дозвілля», 2009. – 559 с.;

5. *Zafón Carlos Ruiz.* Juego del angel – Planeta, 2008. – 672 p.

ДОВІДНИКИ:

6. Wikipedia – режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%98%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B8%D1%8F>

Стаття надійшла до редакції 23.10.13.

Цыркунова И.В., асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченка

**ОСНОВНЫЕ МОДЕЛИ СОЗДАНИЯ/ ВОССОЗДАНИЯ
АВТОРСКОЙ ИРОНИИ В СОВРЕМЕННОЙ ИСПАНСКОЙ
ПРОЗЕ И ЕЕ ПЕРЕВОДАХ
(НА МАТЕРИАЛЕ РОМАНА КАРЛОСА РУИСА САФОНА
«ИГРЫ АНГЕЛА»)**

На основе современной испанской прозы, а именно Романа «Игры ангела», в статье рассмотрены основные модели создания авторской иронии и маркеры, указывающие на нее в тексте. Анализ перевода позволил определить основные трансформации при переводе иронии.

Ключевые слова: ирония, модели иронии, маркеры.

Tsyrkunova I.V., PhD Student,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

**BASIC MODELS OF CREATION/ REPRODUCTION OF
AUTHOR'S IRONY IN MODERN PROSE AND ITS TRANSLATION
(BASED ON NOVEL OF CARLOS RUIZ SAFON
"THE ANGEL'S GAME")**

On the basis of the modern Spanish prose, on the novel "The Angel's game" in particular, the article deals with the basic models of the creation of the author's irony and markers pointing to it in the text. The analysis of translation allowed us to determine the basic transformation in the translation of irony.

Keywords: irony, irony models, markers.

УДК 811.14'06'42(045)

Челпан В.М., асп.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

**ТЕКСТОВІ ФУНКЦІЇ СПЕЦИФІЧНИХ ЗНАКІВ
КУЛЬТУРИ У МОВНОМУ СВІТІ МІТІ КАРАГАЦИСА
(на матеріалі роману «Ο συνταγματάρχης Λιάλικιν»
і новели «Μπουχουβστα»)**

У статті розглянуто особливості функціонування специфічних знаків культури у мовному світі представника покоління тридцятих у сучасній грецькій літературі Міті Карагациса в контексті ідеологічних, культурно-естетичних і мовно-літературних домінант його доби.

Ключові слова: мовний світ, ідіолект, ідіостиль, парадигма художності, специфічні знаки культури.